

♦♦♦ KÄFER ISTVÁN

Nemzet és egyház a szlovák–magyar szellemi összefüggésrendszerben*

II.

JÁN HOLLÝ

A szlovák nemzettudat katolikus és evangélikus papok munkálkodása nyomán az egyházi intézményrendszerben bontakozott ki. Ez akkor is igaz, ha a „világi” mecénások, közreműködők között főurak, polgári foglalkozású értelmiségiek is voltak. Általánosnak mondható gyakorlat szerint fiatal, jórészt evangélikus paptanárok nevelősködtek nemesi családoknál, katolikus arisztokraták, főpapok támogatták a könyvkiadást, figyelemmel kísérték a bontakozó nemzeti kultúrákat. Miként Bernolák tudós társasága és Ján Hollý, az első szlovák nemzeti költő munkáinak kiadása és terjesztése elképzelhetetlen Juraj Palkovič esztergomi kanonok és Rudnay Sándor esztergomi hercegprímás mindenoldalú mecénatúrája nélkül, hasonló része van a pozsonyi szlovák evangélikus felvilágosodás, a liceum csehszlovák tanszéke, a professzor Palkovič és Bohuslav Tablic munkásságában többek között akár a sümeg-rendeki Porciáknak vagy az acsai Prónayaknak.⁵⁰

Türelmes, körültekintő vizsgálódást követel a szlovák irodalmi nyelv kérdése, a katolikusok szlovák, az evangélikusok csehnyelvűsége, a jozefinizmus következményei, a szlovákok szláv tudatának megjelenése és változásai, a

* Az első rész a III. (XLV.) évfolyam 1. számában jelent meg (17–31).

⁵⁰ VYVÍJALOVÁ, M., *Juraj Palkovič (1769–1850)* (Bratislava 1968) 61–71. Palkovič Tablic közvetítésével került a Prónay-családhoz. Itteni jövedelméből már franciaországi tanulmányútra is telt. Prónay Sándor elégedett volt munkájával, szláv könyvtárat rendezett be neki, a házitanító mégis Vácra telepedett, hogy a Gottlieb-nyomdában kiadja elkészült műveit. Közben a pozsonyi evangélikus gimnázium csehszlovák tanszékének szervezésével is foglalkozik. A Dunántúl közepéről is ezt a munkát folytatta. Tevékenységének részleteit barátja, Kis János magyar nyelvű Emlékezéseiből ismeri a szakirodalom.

magyar hazafisággá alakuló hungarus patriotizmus fokozatos ellehetetlenülése és sorolhatnánk. Különösen is szükséges a szlovák nemzettudat genezisének elemzéséhez a meghatározó alkotók vallásosságának, erkölcsi értékrendjének tanulmányozása irodalmi műveikben, prédikációikban, levelezésükben.

Ján Hollý, a szlovák nemzeti eposzok alkotója tehetséges latin költőként indult. Mária Vyvítalová kiváló monográfiában mutatta be, miként vitatkozott ezen a nyelven a 20 éves nagyszombati kispap Fándlyval az időmértékes verselésről, a szlovák Parnasszus helyéről. Hollý nem Prágába és a cseh tájakra, hanem Nagyszombatba helyezi, a budai Gellért-hegy lesz az Olymposz, a Pindosz pedig Tokaj. Igen, Nagyszombatról van szó, ahová a jezsuiták templomokat építettek... Apollo pedig Korlátkőről gyönyörködik majd a tájban. Ott alapít Pázmány könyvtárat és az istenség ott fogja élvezni a költők édes termését. Hollý ekkor döntötte el, hogy szlovák költő lesz. Juraj Palkovičnak, líceumi tanárának lehetett ebben a legnagyobb szerepe, meg papnövendék társainak. Mindannyian II. József pozsonyi Generális Szemináriumának neveltjei voltak.⁵¹ Találón fogalmaz Štefan Zlatoš paptörténész: „Ha semmiféleképpen nem dicsérhetjük is az uralkodó ténykedését, amiért az egyházat megfosztotta minden jogától, és erőszakosan beavatkozott olyan dolgokba, ami kifejezetten egyházi belügy, mint éppen papjainak nevelése – ezt a jogot más egyházi közösségek esetében nem követelte magának – beavatkozásának akaratlanul mégis jó eredményei voltak szlovák ügyünk számára.”⁵²

⁵¹ VYVÍTALOVÁ, M., *Mladý Ján Hollý* [A fiatal Ján Hollý] (Bratislava 1975) 46–51.

⁵² ZLATOŠ 96; vö. HALMOS, i.m.

⁵³ Idézeteinket az 1985-ös kiadású *Dielo* I–II. c., a Zlatý fond slovenskej literatúry című sorozatban megjelent kötetek eredeti szövegéből vesszük. A Tatran könyvkiadó nagy számban bocsátotta közre igényes gondozásban és kivitelben a szlovák klasszikusokat, Hollý esetében mai szlovák nyelvre fordítva. Ugyanez a gyakorlat érvényesül a már idézett Jozef Ignác Bajza és Ján Kalinčiak műveinek publikációs gyakorlatában is. A germanizáció bírálata Cirill beszédében hangzik el, amikor a testvérek megérkeznek Rastislav udvarába: „Rovňe i o hrozních častěj sme sľichal’i pôtkách, / Čo s’te o pozbaveňi báboorskěj podľehi védľi. / Než prečo susedni, krst že s’te dosáhnul’i od nich, / Tak vás Němci tlačá a ve své chcú járho zaprahnut’?” [Ugyanílyen gyakran hallottunk szörnyű csatáitokról, / Amiket folyvást vívtatok a bajor uralom ellen. / Miért hajtanak a szomszéd németek járomba beneteket, / Amiért tőlük kaptátok a kereszténységet?] I. ének 385–89. sor.

⁵⁴ „...nebo vác o ňebeské nežľi o zemské bol pečovál ščast’i” I. ének 30–31. sor.

⁵⁵ „Chceš bi pre nábožnosť svoju došľi Moravci, a písní / Čo věil Němci robá, to robival’i vŕecko ňevolním.” [Azt akarnád, hogy a vallás érdekében érkező morvák / Ugyanazt tennék velünk szegényekkel, mint a büszke németek?] IV. ének 295–296. sor.

„Však můžeš- ľi ti sám za to stáť, že Moravci ze Frankov / Nás vidretich járem ňebudú vác ňikdi utľáčat’, / A v jedněj rovnú doprajú nám volnotu obci? / Zďál’i ňeviš, dobré že vďicki ňebival’i spolki?”

Hollý költészetében ez a szlovák ügy a szlovák/szláv–német problémával kezdődik. A Cirillo-Metodiada c. eposzban német járom szerepel, ami igen nehéz, és idegen a kereszténységtől, hiszen a német térítőket germanizációt követeltek a kereszténységért.⁵³ Nem tanulták meg a szlovákok nyelvét, ezért a nép műveletlen maradt, s még azt is megkérdőjelezi, az igazi kereszténységet hirdetik-e a német papok. Ezért fordult Rastislav Bizánchoz szláv apostolokért. A nemzetnél előbbre való a hit, hiszen a fejedelem „inkább a túlvilági boldogságról gondoskodott, mint a földiről”.⁵⁴ Hollý etnogenezisében pontosan visszaköszönnek Timon, Sklenár, Fándly és természetesen Krman gondolatai a némettel szövetkező morvák ártásáról.⁵⁵ A papköltő mindenütt kiemeli a szlovákok/szlávok vendégszeretetét, békeséget kereső, lázadástól elhúzódo jámborságát. Nem voltak királyaik, nem törődtek a világi hatalommal, kemény ellenzői voltak mindenféle háborúnak, s bár meghódíthatók volna Európát, mint más népek, még rablóhadjáratokba sem keveredtek.⁵⁶

A germán vonal a Svatoplukban már ellentmondásosabb, hiszen szövetségéről is, árulásról is van szó. Karolman, a német király lakomáján mondja el Svatopluk a szlávok történetét: az Indiából Európába vándorló szlávok Örményországba jut, aztán a Kaukázuson keresztül a doni átkelés után vad törzs támadása elől menekülve a Tátra alá, és a Duna és a Tisza között telepednek le. Innen terjeszkednek tovább a Visztuláig, a Volgaig, az Elbáig, az Adriáig, a hatalmas Baltikumig.⁵⁷ A szlávok ősei a szlovákok, akik a vad csudok legyőzése után a Szláv, vagyis „Dicső” nevet kapták. Ám e nevet átruházták más földijeikre is.⁵⁸ Igencsak párhuzamos jelenség ez a „hungarus”-ba betagozódó szlovákság képével. Nyoma van a Svatoplukban a Kárpát-medence népmozgalmainak a magyarok bejövetele előtt. Az avaroknak csak maradékaik vannak, és a bajor végekről idejutott németeknek is nyoma vész.⁵⁹

[Biztosíthatod-e azonban, hogy a morvák a frank járomból megszabadulva nem fognak-e jobban elnyomni minket és azonos szabadságot adnak-e közösségünkben? Nem tudod talán, hogy a szövetkezések nem mindig jók?] IV. ének 407–411. sor.

⁵⁶ Svatopluk VI. ének 530–559. sor.

⁵⁷ Hollý maga foglalja össze eposzainak tartalmát az egyes énekek előtt. Svatopluk történeti beszámolója a VI. énekben zajlik.

⁵⁸ „V posledí o ostatním to mlé sa zalúbilo méno / Všem krajanom; sami též od nich sa nazívali Slávi” [Utána a többi földinek is megtetszett e kedves név, és ők is átvették tőlük a Szláv nevet] Svatopluk VI. ének 518–519. sor.

⁵⁹ „Smutné též spatříť sa dajú ostatki ze dávních / Poznechané Avarov: čo zakád’ jím právalo šťastí, / Toľko sa ľen jedínú d’ivočáci zanášali prácú / Národní zbíjaj’ iné, a ñevinnú stáľe vilévat’ / Krv ľudu; i s cudzích zhánávat’ ľúpeže končín.” [Láthatók a régi avarok maradékaik is, akik, míg a szerencse kedvezett nekik, csakis avval a vad munkával foglalták el magukat, hogy ártatlan népek vérént onták és rablóhadjáratokat vezessenek.] Svatopluk VII. ének 287–291. sor.

„Nemcov okom, čo Gerold, poslušní rozkazu Karla, / Ňekdi ze bábořských presadil do Panónie končín.” [Végül a legszélén láthatók az utolsó németek, akiket a bajor vidékekről telepített ide valamikor Gerold, megfélelve Károly parancsának.] Svatopluk VII. ének 300–301. sor.

Hollý összekötő kapoccsá válik szlávok és szlovákok, szlovákok és csehek, katolikusok és evangélikusok között. A madunici plébános könnyezve fogadja az orosz, lengyel, cseh utazókat.⁶⁰ A *magyar* nemzetté válás mozzanatainak Hollýra és a szlovákokra gyakorolt hatása újabb forrásfeltárások nélkül nem lehetséges. Mindenesetre a hungarus látásmód széttöredezésének, a két nemzeti mozgalom szembekerülésének folyamata hamar megindult.⁶¹

Rendszeresen levelezett Juraj Palkovič esztergomi kanonokkal. Levélváltásai tanúsítják a szlovák nemzeti tudat formálódását, a hungaroszlavakológia gazdagságát, az egybeforrottságot a katolikus egyházzal. Palkovič segítségével nélkül nem jelenthettek volna meg Hollý időmértékes Vergilius-fordításai, amivel a szlovákokon és a magyarokon kívül egyik szláv, sőt más európai nemzet sem rendelkezik. „Fog ez tetszeni a cseheknek és szlovák nyelvünk minden gyalázójának, élükön Šafárikkal.”⁶² Hollýnak is nagy segítségére volt Bernolák szótára, amely összeállítójának halála után szintén Palkovič költségén jelent meg. A hátralevő utolsó kötet végére dicsőítő verset küldött a mecénásnak a „szlovákok pátriárkájához”, arra hivatkozva, hogy ez a gyakorlat Párizs Pápai szótára végén is. Ismételten kiemeli a teljes görög és latin mértékre alkalmas szlovák nyelvet, „amivel ezen és a magyaron kívül egyetlen mai európai nyelv sem rendelkezik”.⁶³

Az eposzok, a szlovák/szláv múltteremtés igyekezete nem homályosította el Hollý lelkipásztori elkötelezettségét. Mindvégig figyelemmel kísérte és segítette Palkovič bibliafordítását, és eposzai, nemzeti művei, fordításai után szinte lelkiismeretfurdalással kezdett foglalkozni a templomi énekekkel. A „*slavská lutno*”, a szláv lant helyett már csak vallásos verseket akart írni, s úgy vélte, hogy egy jó katolikus énekeskönyvvel a legjobban szolgálhatná kedves szlovák népét. *Katolíckí spevník*je ugyanúgy életművének része, mint eposzai és ódái. 1840-ben levélben kérte Martin Hamuljakot, akadna-e Budán egy szlovák muzsikusként, aki rendbe tenné verseinek dallamát. Kapott is választ Esztergomból egy ottani zenetanártól. Martin Eliáš tudósította Hollýt, hogy Bartakovics Béla püspök egyházi cenzortól szerzett tudomást szlovák muzsikuskereséséről, s ő vállalta a feladatot. 56 Hollý-versre eredeti dallamot komponált, a többire régi kancionálékból talált melódiát. A szlovák időmértékes

⁶⁰ AMBRUS, J., *Ján Hollý očami svojich súčasníkov* [Hollý kortársai szemével] (Bratislava 1964).

⁶¹ Legújabban KISS-SZEMÁN Róbert foglalta össze találóan Pest-Buda szerepét a nyelvi és nemzeti küzdelmekben, s hivatkozik Thaisz Andrásra, aki a Tudományos Gyűjteményben közölte, hogy az aszimilációra kész németek nyelve kevésbé veszélyes a magyarra, mint a szlovák. Vö. in „...*Garázda emberek az etymologusok*” (Budapest 2008) 3.

⁶² Hollý levele Palkovičnak 1824. okt. 6., in *Dielo* II, 389.

⁶³ Madunic, 1826. szept. 17-én kelt levél, in *Dielo* II, 394. Említette az Egyetemi Nyomda híres vezetőjét, Sággy Ferencet is, nevét azonban Šáky-nak írta.

verselés *poeta doctusa* lelkipásztorként egyszerű vallásos verseket írt, hogy ne térítse el hívei figyelmét a hit lényegétől. Holly tudatosan kapcsolódott Szőlősi Benedek *Cantus catholicijának* hagyományához, de eredeti szlovák ének-szövegeket írt, hogy a cseh hatást kiküszöbölje. A mai *Jednotný katolícky spevníkben*, a szlovák Szent vagy Uramban 19 Holly-ének van, de a templomi használatban ez nem tudatosodik.⁶⁴

Az imádságos lelkű költő vívódik hite, nemzeté váló népe, hazája, a *Regnum Hungariae*, annak egyháza – és az erősödő társadalmi-politikai problémák között. Készül a szlovák bibliafordítás, amit 1830. augusztus 4-én hagyott jóvá Rudnay Sándor, Kemp Mihály kanonok egyházi cenzúrájával. Az évtizedes munka egy újabb évtized múltán okafogyottá vált, hiszen 1843-ban, éppen Holly parókiáján létrejött a megegyezés a szlovák katolikusok és evangélikusok között, hogy egészen új irodalmi nyelvet hoznak létre a közép-szlovák nyelvjárás alapján. Az erre a nyelvre fordítók alig vették figyelembe Palkovič munkáját.

A germanizáció veszélye háttérbe szorul a magyarosodás következtében. Igaz, Holly a német Budára készült Martin Hamuljak meghívására.⁶⁵ A reformországgyűlések magyar nemzeti lelkesedése 1832-1836 között a szlovák nemzeti mozgalom újabb hullámát⁶⁶ indítja meg, amiből a szlovák nemzetegység szimbólumává váló Holly sem maradhatott ki. *Sláv* című eposza, aminek közvetlen kiváltó okának Pázmándi Horvát Endre Árpádja tekinthető,⁶⁷ a befogadó elmélet egyértelmű meghaladása. A befogadás ára: a jövevények levetkőzik durva vadságukat és erkölcstelenségüket, a szlovákok barátai lehetnek, ha nem, visszaküldik őket oda, ahonnan a Kárpát-medencébe érkeztek.⁶⁸

A hungaroszlovakológia, a szlovákságtudomány hungarus és magyar elemeit vizsgáló diszciplína egyik hálás és fontos területe Holly költészete. A küzdelem a magyar és a szlovák nemzeti mitológia között folyik, pogány szlovák/szláv és csud/magyar istenségek között. A csud istenek – Boldok, Bolontoldok, Áz, Bendek, Nemvoltok stb. – ugyanúgy Holly fantáziáncái, mint korábbi eposzainak szlávjaié.⁶⁹ A szakirodalom, főként az irodalomtörténeti kézikönyvek alig foglalkoznak evvel a művel, akár három évtized múlva Andrej Sládkovič *Svätomartiniáda* c. eposzával, amelyben a Tátra vizei egyesülnek a

⁶⁴ Holly vallásos énekköltészetéről bővebben lásd: FORDINÁLOVÁ, E., *Hollého Katolícky spevník* [Holly Katolikus énekeskönyve], in *Viera a život* XIII (2003/2) 115–129.

⁶⁵ „Hívna megint Budára, de mit keres ott egy vak ember, akinek büzlík a német nyelv”: *Dielo* II, 473.

⁶⁶ Vö. FORDINÁLOVÁ, E., *Aký si, Ján Holly?* [Milyen vagy, Ján Holly?] (Bratislava 1985) 101.

⁶⁷ FORDINÁLOVÁ, uo. 102.

⁶⁸ Sláv VI. ének.

⁶⁹ FORDINÁLOVÁ, uo. 110.

Dunáéval, és Pest városa Magyarhon, benne a szlovák haza szent koronájának ékköve. Pedig éppen ezekben az irodalom határterületeire száműzött alkotásokban tapintható ki az az egyedüli szlovák-magyar sajátosság, hogy bár a két nemzet elindult az elkülönülés természetes útján, de egykori hungarus közöségadatuk tovább él. Nem hasonlítható ez például a német-francia viszonyhoz, hiszen ott eredendően két szuverén nemzet kiegyezéséről van szó. A szlovák nemzetté válás hungarus közegben indult, és szlovák nemzeti identitásra ébredt tagjai közül a XIX. század nyolcvanas éveig csak kevesen fordultak szembe a magyar nemzetállammá alakuló *Regnum Hungariae*val. Hollý tehát nem magyar-szlovák hadakozásról írt, hanem hazája magyar nemzeti mitológiájával ütköztette a szlovákokat. Nem szakította ki a korábban természetes államjogi elrendezésből a szlovákokat, ami egyre nehezebbé vált egész nemzete számára, hiszen a hungarusból ténylegesen magyarrá váló országban nem volt helye a szlovák politikai nemzetnek. Hollý művei, levelezése, életének dokumentumai arra az eddig nem kellően figyelembe vett szempont fontosságára utalnak, hogy a szlovák nemzetté válás úttörői azért is ragaszkodhattak *uhorská*, azaz „magyarhoni”/magyar hazájukhoz, mert annak egyházi hierarchiájában és közintézményeiben egyaránt igen sok szlovák etnikumát nem tagadó hungarus vezető egyéniség volt. Nehezen bontakozhat ki a kor valós képe, ha a modern nemzetté válás korának szemszögéből vizsgáljuk, Bratislava és Budapest helyszíneken.

A magyar-szlovák mítoszháborúskodásig jutó Hollý mindig imádkozott. Nem csupán pasztorációja során és katolikus énekeinek írásakor. Imádkozott eposzaiban is, például a Svatopluk döntő csatája előtt Máriaéhoz: „Közösen mennek a templomba, amit a buzgó Oslav épített / s az Istenanyához valamennyien így imádkoznak / Kegyelemmel teljes Anya, szeplőtlen szent Szűz / Könyörögj hathatósan érettünk kedves Fiadnál / ... hogy méltóztasson segíteni a kegyetlen ellenséget egész országunkból.”⁷⁰

Idézzünk 1835. október 5-én Madunicen kelt, Hamuljaknak írt leveléből: „Egy osztrák, consiliarius Trencsénteplicen a szlovák Bernolák-nyelvet gondozta, tanulta, igen megtetszett neki. Ezért beszereztük számára Bernolák Grammatikáját. Ezt teszi Kosztolányban egy magyar is, erdélyi, és az én Grammatikám van nála, amíg haza nem megy...”⁷¹

⁷⁰ Svatopluk XII. ének 40–49. sor, vö. FORDINÁLOVÁ, E., *Význam modlitby v Hollovom epose Svätopluka* [Az imádság jelentősége Hollý Svätopluk című eposzában], in *Viera a život* XIX (2009/1) 57–64.

⁷¹ „Jeden Rakúšan, consiliár v Trenčanských Teplicach, na starost slovensku bernolacku reč sa učil, tak sa mu zalúbila. A preto Bernolakovu Grammatiku sme mu zaopatřili. To činí aj v Kostolanoch jeden Maďar Sedmohradčan a moju Grammatiku ma, zakad sa domov nevrati”: *Dielo* I, 442.

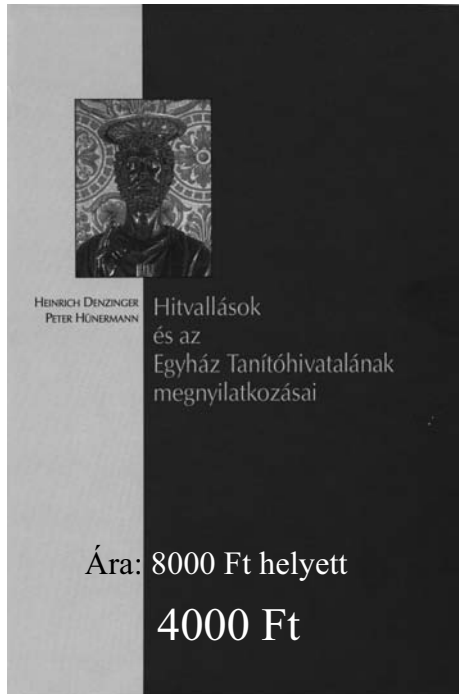
Ján Hollý

Literárny archív Matice slovenskej. Sign. K 2/2

Heinrich Denzinger – Peter Hünermann

Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai

Az Egyházi Tanítóhivatal döntéseinek ez a gyűjteménye máig nélkülözhetetlen forrása és hivatkozási alapja minden hittani munkának, egyházi megnyilatkozásnak. A kézikönyv anyaga az apostoli hitvallások korától napjainkig terjed: az eddigi legteljesebb Denzinger-kiadás (szerk. Peter Hünermann, megjelent 1991) alapján készült, s tartalmaz számos később megjelent fontos dokumentumot is. Jól áttekinthető képet ad a teológia és a dogmák fejlődésének, a Tanítóhivatal működésének történelmi folyamatáról. A javított és átdolgozott fordításokkal megjelenő új kiadás szerkesztői felhasználták az eredeti német kiadás tematikus és alfabetikus mutatóit, melyek segítségével a kötet témái több oldalról is megközelíthetők.
1500 oldal, keménytáblás

A Praeconia előfizetői november 30-ig
50%
kedvezményel vásárolhatják meg!